

פענוח הערות ומראי-מקומות.

נח שיחה ב.

פרשתינו ז, ו. וְנַח בְּנֶשֶׁשׁ מֵאוֹת שָׁנָה וְהַמְבּוּל הָיָה מֵיָם עַל־הָאָרֶץ:

שם יא. בְּשָׁנַת שְׁש־מֵאוֹת שָׁנָה לַחֲיֵי־נֹחַ בְּחֹדֶשׁ הַשְּׁנִי בְּשִׁבְעָה־עָשָׂר יוֹם לַחֹדֶשׁ בַּיּוֹם הַזֶּה נִבְקְעוּ כָּל־מַעֲיֵנֹת תְּהוֹם רַבָּה וְאָרְצֹת הַשָּׁמַיִם נִפְתְּחוּ:

פרשתינו ח, יג. וַיְהִי בְּאַחַת וְשִׁש־מֵאוֹת שָׁנָה בְּרֵאשׁוֹן בְּאַתְדַּל לַחֹדֶשׁ חָרְבוּ הַמַּיִם מֵעַל הָאָרֶץ וַיָּסֶר נֹחַ אֶת־מִכְסֵה הַתְּבָה וַיֵּרָא וְהִגָּה חָרְבוּ פְּנֵי הָאֲדָמָה:

שם ט, כח. וַיַּחֲיֵינָם אַחַר הַמְבּוּל שְׁלֹשׁ מֵאוֹת שָׁנָה וְחַמְשִׁים שָׁנָה:

שם כט. וַיְהִי כָל־יְמֵי־נֹחַ תְּשַׁע מֵאוֹת שָׁנָה וְחַמְשִׁים שָׁנָה וַיָּמָת.

שׁוֹם־אֲבָבן אֶל־אֲבָבן בְּהִיכַל יִי. הָא כִּי־צַד. בְּשִׁישִׁי הוֹסֵד. בְּשִׁמְיָנִי נֶאֱמַר הַמְקַרָּא הַזֶּה. אִין תִּימֵר. כְּבָר שְׁמוּ יֵאוֹת אֲמַר חִיפָה. אִין תִּימֵר. לֹא שְׁמוֹ. לֹא אֲמַר חִיפָה כְּלוּם. הַתִּיב רַבִּי יִצְחָק. וְהַכְּתִיב וַיְהִי בְּאַחַת וְשִׁש־מֵאוֹת שָׁנָה בְּרֵאשׁוֹן בְּאַתְדַּל לַחֹדֶשׁ. וְתַנִּי עֲלֶיהָ. שְׁנַת הַמְבּוּל אֵינָה עוֹלָה מִן הַמִּינִינִן. תִּיפְתָּר כְּרַבִּי אֱלִיעֶזֶר. דְּרַבִּי אֱלִיעֶזֶר אֲמַר. בְּתִשְׁרִי נִבְרָא הָעוֹלָם. וְהַכְּתִיב וַיְהִי אֶבְרַחְמָא בְּחֹדֶשׁ נִסְחָן שְׁנַת עֶשְׂרִים. וַיְהִי בְּחֹדֶשׁ כְּסִלּוֹ שְׁנַת עֶשְׂרִים. תִּיפְתָּר כְּרַבִּי אֱלִיעֶזֶר. דְּרַבִּי אֱלִיעֶזֶר אֲמַר. כָּל־שָׁנָה שְׁלֹשָׁא נִבְרָא לָהּ שְׁלֹשִׁים יוֹם אִין מוֹנִין אוֹתָהּ שָׁנָה שְׁלִימָה. וְהַכְּתִיב וַיְהִי בְּחֹדֶשׁ הָרֵאשׁוֹן בְּשָׁנָה הַשִּׁינִית בְּאַתְדַּל לַחֹדֶשׁ הוֹקֵם הַמְשָׁכָן. אִין תִּימֵר שְׁנַת שְׁלִישִׁית הִיא. עַל דִּי שְׁלֹשָׁא נִבְרָא שְׁלֹשִׁים יוֹם אִין מוֹנִין אוֹתָהּ שָׁנָה שְׁלִימָה. וְהַכְּתִיב וַיְהִי בְּחֹדֶשׁ הַשִּׁנִּי בְּשָׁנָה הַשִּׁינִית בְּעֶשְׂרִים בְּחֹדֶשׁ. וְהָא אִית בְּשִׁתָּא חֲמִשִּׁין יוֹמִין. וְאִין מוֹנִין אוֹתָהּ שָׁנָה שְׁלִימָה. הַדָּא מִן תְּתוּבְתָה דְּרַבִּי יִצְחָק דְּאִינִין קִשְׁיָן.

(1 פרשתינו ז, ו. וְנַח בְּנֶשֶׁשׁ מֵאוֹת שָׁנָה וְהַמְבּוּל הָיָה מֵיָם עַל־הָאָרֶץ:

(2 בראשית רבה פרק לב, ו. וְנַח בְּנֶשֶׁשׁ מֵאוֹת שָׁנָה וְהַמְבּוּל הָיָה מֵיָם וְגו' (בראשית ז, ו), רַבִּי יְהוּדָה וְרַבִּי נַחֲמָנִי, רַבִּי יְהוּדָה אֲמַר שְׁנַת הַמְבּוּל אֵינָה עוֹלָה מִן הַמִּינִין, אֲמַר לִיה רַבִּי נַחֲמָנִי אִף עַל פִּי שְׁאֵינָה עוֹלָה מִן הַמִּינִין עוֹלָה הִיא בְּתַקּוּפוֹת וּבְחֻשְׁבוֹנוֹת. (בראשית ז, ז): וַיִּבֹא נֹחַ וּבָנָיו וְאִשְׁתּוֹ וְגו', אֲמַר רַבִּי יוֹחָנָן נֹחַ מְחַסֵּר אֲמָנָה הָיָה, אֲלוּלִי שֶׁהִגִּיעוּ הַמַּיִם עַד קֶרְסְלָיו לֹא נִכְנַס לַתְּבָה.

ירושלמי ריש מסכת ר"ה. רַבִּי לְעֶזֶר בְּשֵׁם רַבִּי חֲנִינָה. אִף לְמַלְכֵי אוּמוֹת הָעוֹלָם אִין מוֹנִין אֶלָּא מִנִּסָּן. בְּשִׁישִׁי בְּשָׁנַת שְׁתַּיִם לְדַרְגָּוִשׁ. בְּשִׁמְיָנִי [בְּשָׁנַת] שְׁתַּיִם לְדַרְגָּוִשׁ. נֶאֱמַר בְּשִׁמְיָנִי בְּשָׁנַת שְׁלֹשׁ. חִיפָה אֲמַר. שְׁמִינִי נֶאֱמַר תְּחִלָּה אֶלָּא שְׁאִין מוֹקֵדִים וּמְאוּתָר בְּתוֹרָה. אֲמַר רַבִּי יוֹנָה. כְּתִיב וְעַתָּה שִׁימוּ־נָא לְבַבְכֶם מִן־הַיּוֹם הַזֶּה וּמַעַלְהָ מִטָּרָם

רש"י לב"ר שם. אינה עולה מן המנין. לשנותיו של נח כשהקב"ה מונה שנותיו של נח אינו מונה שנת המבול שאתה מוצא שנה חי ט' מאות ונ' שנה ואחת עם שנת המבול שכן הוא אומר ונח בן שש מאות שנה והמבול היה משמע שהמבול היה לאחר שש מאות שנה דכתיב ויהי באחת ושש מאות שנה חרבו המים וכתוב ויהי נח אחר המבול שלש מאות וחמשים שנה וכתוב ויהי כל ימי נח אשר חי תשע מאות שנה וחמשים שנה והיה לו לומר תשע מאות שנה וחמשים ואחת שנה אלמא שאין שנת המבול עולה למנין שנותיו ולפי שהיתה שנת צרה לא עלתה לו שנת המבול למנין שנותיו:

מתנות כהונה. אינו עולה מן המנין. צא וחשוב שקודם מי המבול חי ו' מאות שנה ואחר המבול שלש מאות וחמשים שנה ועם שנת המבול תתקנ"א שנה וכתוב כל ימי נח אשר חי תתק"ן שנה הרי ששנת המבול אינו נמנה לו בימיו והטעם לפי שהיתה שנת צרה וכאילו מת ועבר מן העולם בשנה ההיא:

צרוּר המור פרשתינו ז, יא. ואמר **בשנת שש מאות שנה לחיי נח.** כי די שיאמר בשנת שש מאות שנה לנח למה אמר לחיי נח. להורות שעד כאן היו חייו חיים אבל עתה בשנת המבול לא היו חייו חיים לפי שהיה לו צער וטורח הרבה מאבידת העולם ומצער הבהמות כמאמרם ז"ל שהכישו ארי וזהו וישאר אך נח. ולכן תמצא כי בכאן אמר בשנת שש מאות שנה והמבול היה שנים עשר חדשים כדכתיב ויהי באחת ושש מאות שנה וכל שניו היו תשע מאות וחמשים שנה והוא היה בן שש מאות שנה קודם המבול ואחר המבול חיה שלש מאות וחמשים שנה ואם כן שנת המבול לא היה בכלל שניו מהטעם שאמרנו ולכן אמר בכאן לחיי נח. ואמר בעצם היום הזה בא נח ולא אמר ביום הזה כמו שאמר למעלה להורות לנו יום הכניסה שהיה ביום רביעי. ומכאן נראה שהוציאו דין התלמוד באומרם אין מפליגין בספינה פחות מג' ימים לפני השבת ולכן אמר בכאן בעצם היום הזה שפירושו בעיצומו של יום ואיזהו יום שהשמש הוא יותר חזק משאר הימים הוא יום רביעי שבו נתלו המאורות ואז החמה בחזקתה לפי שאז הוא כחתן יוצא מחופתו אחר שבו ביום האיר זורח. ולכן נח נכנס ביום רביעי בענין שיהי' שלשה ימים לפני השבת וביום השביעי שבת וינפש לפי שכשאדם נכנס בספינה כל שלשה ימים הראשונים דעתו מטורפת ומשובשת עליו. ולכן אמר בכאן בעצם היום הזה שפירושו בעיצומו של יום רביעי:

(5) פרשתינו ח, יג. וְיָהִי בְּאַחַת וָשֶׁשׁ-מֵאוֹת שָׁנָה בְּרֵאשׁוֹן בְּאַחַד לַחֲדָשׁ חָרְבוּ הַמַּיִם מֵעַל הָאָרֶץ וַיָּסֶר נֹחַ אֶת-מִקְסוֹ הַתֵּבָה וַיֵּרָא וְהִנֵּה חָרְבוּ פָּנֵי הָאָדָמָה:

(6) שם ט, כח. וַיַּחֲיֶינָם אַחַר הַמַּבּוּל שְׁלֹשׁ מֵאוֹת שָׁנָה וַחֲמִשִּׁים שָׁנָה:

(7) שם כט. וַיְהִי לוֹ כְּלִי-יְמֵי-נֹחַ תְּשַׁע מֵאוֹת שָׁנָה וַחֲמִשִּׁים שָׁנָה וַיָּמָת

(9) לקוטי שיחות חלק י עמוד 13. כבר דובר כ"פ, שדרכו של רש"י ליישב בפירושו את כל דבר הקשה בפ"א הפשוט של הכתובים. ובמקום שמתעוררת איזו קושיא בי פשטות הבנתם של הכתובים ואין הוא עומד עלי' לפרשה וליישבה - ה"ז גופא הוכחה שלדעתו של רש"י אין זו קושיא כללי, עד שאין צורך להעיר עלי' ולפרשה, כי הענין מובן ומתפרש מעצמו.

(10) לקוטי שיחות חלק ה עמוד 1 הערה 2. ראה בסוף.

(11) פרשתינו י, כא. וּלְשֵׁם יֶלֶד גַּם-הָיָא אָבִל כְּלִי-בְנֵי-לֶבֶר אֲחֵי יַגְתִּי הַגְּדוֹל:

ראב"ע. וטעם אחי יפת הגדול. שהיה יפת טוב והכתוב הקדים להזכיר שם שהוא קטן קודם יפת שהוא הגדול בעבור כבודו. והעד שאמר הכתוב כי נח הי' בן חמש מאות שנה כשהחל להוליד ואין בזה מקום לטעון כי אין פחות מת"ק שנה ובשנת ת"ר שנה בא המבול ובצאת נח מהמבול הי' שם בן מאה שנה ושנה אחת והכתוב אמר שנתים אחר המבול. ויש מפרשים כי אחי יפת הגדול ממנו הוא שם. על כן הזכירו הכתוב בתחלה. ואמר כי כאשר נולד שם לא נכנסו משנת ת"ק לנח כי אם ימים מועטים כי יום אחד בשנה חשוב שנה ונח נולד באייר ושם בסיון וכשבא המבול היו לנח תקצ"ט שנה וימים והנה אין לשם צ"ט שנה שלימות לשנת המבול ויהי' שם כשנולד ארפכשד בן מאה שנה וחדשים. ופי' שנתים שנכנסה השנה השנית מחשבון ראשית המבול גם יש אומרים כי אחר חמשה חדשים מיום המבול שחסרו המים הרתה אשת שם. והנה היה שם בן מאת שנה וכחשבון הזה ימצא בספר מלכים בעשרה מקומות:

פרשתינו יא, י. אֵלֶּה תּוֹלְדֹת שָׁם שָׁם בְּנֵי-מֵאֶת שָׁנָה וַיִּיָּלֶד אֶת-אַרְפַּכְשָׁד שְׁנַתִּים אַחַר הַמַּבּוּל:

ראב"ע. ופירוש **שנתים** בפסוק אחי יפת הגדול. ויתכן שנקרא **פלג** בשם הזה ביום שנאסף. כי שם חי ת"ק שנה אחר המבול וארפכשד תל"ח שנה ושלח בנו תל"ג ועבר

בנו תס"ד והנה כל ימי פלג רל"ט שנה והנה הם חצי ימי אבותיו גם רעו בנו חי אחריו כמספר שני פלג וגם שרוג קרוב מהם וזה הכלל אין אחר פלג מי שחיה רל"ט שנה כמו פלג כי אם בנו לבדו ויש אומרים כי שבעים היו בוני המגדל ועל כן נפוצו לשבעים לשונות וכשאתה סופר בני שם גם בני יפת גם בני חם תמצאם שבעים. וזה איננו נכון כי פל' כפתורים ופתרוסים איננו שני אנשים. ועוד שלא הביא במספר נח ובניו. ועל דעת סדר עולם היו לאלפים ורובבות בוני המגדל:

פרשתינו ז, יז. וַיְהִי הַמַּבּוּל אַרְבָּעִים יוֹם עַל־הָאָרֶץ וַיִּרְבּוּ הַמַּיִם וַיִּשְׂאוּ אֶת־הַתְּבֹהַ וַתָּרַם מַעַל הָאָרֶץ:

(12) פרשתינו ח, כב. עַד פְּלִימֵי הָאָרֶץ יָרַע וְקָצִיר וְקָר וְחָם וְקִיץ וְחֹרֶף וַיּוֹם וַלְיֵלָה לֹא יִשְׁבָּתוּ:

רש"י ד"ה ויום ולילה לא ישבתו. מְקַלֵּל שִׁשְׁבָּתוֹ כֹּל יְמוֹת הַמַּבּוּל, שְׁלֹא שָׁמְשׁוּ הַמַּזְלוֹת, וְלֹא נָפַר בֵּין יוֹם וּבֵין לַיְלָה (ב"ר פכ"ה ופ' ל"ד):

לקוטי שיחות חלק י עמוד 21. לקמן עה"פ ויום ולילה לא ישבתו פרש"י: מכלל ששבתו כל ימות המבול שלא שמשו המזלות ולא ניכר בין יום ובין לילה. ועפ"ז תמוה ביותר - כמו שהקשה הרא"ם, שמה תועלת חלון התיבה אם לא היא אור בכל יום מימי המבול?! והנה, מפרשי רש"י תירצו, דכוונת לא שמשו המזלות היא לתנועת הגלגלים, היינו שכל ימות המבול נתבטל היקפם וסיבובם, אבל היא קצת אור בעולם. אולם כבר נתבאר כמ"פ שרש"י כתב פירושו בסגנון ברור, באופן שגם בן חמש (למקרא) לא יטעה בכוונתו. ובנדו"ד: פירוש הפשוט של דבריו מכלל ששבתו שלא שמשו המזלות הוא, שלא עשו שימושם ותפקידם - להאיר על הארץ, ולא רק שנתבטלה תנועת הגלגלים. לכאורה יש מקום לתרץ קושיית הרא"ם, ולפרש שכוונת רש"י (ע"ד הפשט) במ"ש (ששבתו) כל ימות המבול, היא רק להמ' יום שהיא המי בול וכמש"נ ויהי המבול ארבעים יום על הארץ; ולאחרי מ' יום אלו, כבר שמשו המזלות והיתה תועלת בהחלון שנעשה לצהר"ל להאיר את התיבה.

יריעות שלמה שם. בד"ה כל ימות כו' שאמרו בב"ר נ"ב ונראה מה שאמר בב"ר כל י"ב חדש היינו שמשו בכח זריחת' וניהוג סידרון והא ראייה שפירש רש"י אח"כ לא ישבתו לא יפסקו כל אלה מלהתנהג כסדרן אבל מה שפירש לא היה ניכר בין יום ולילה היינו בהיות המבול דהיינו ארבעים יום כדכתיב ויהי המבול וגומר

ואין להקשות מנא ליה לרש"י שבאותן המ' ימים לא שמשו כלל משום דכתיב עוד כל ימי הארץ כו' עד יום ילילה כו' מכלל דבתחילה לא היה יום ולילה כל עיקר ודוק מהרש"ל:

(13) פרשתינו ז, יא. בַּשָּׁנָה שִׁשְׁמָאוֹת שָׁנָה לְחַיֵּי־נֹחַ בַּחֹדֶשׁ הַשְּׁנִי בַּשְּׁבַע־עָשָׂר יוֹם לַחֹדֶשׁ בַּיּוֹם הַזֶּה נִבְקָעוּ כָּל־מַעֲיֵנֹת תְּהוֹם רַבָּה וְאַרְבַּת הַשָּׁמַיִם נִפְתְּחוּ:

(14) פרשתינו י, כא. וַלְשֵׁם יֶלֶד גַּם־הוּא אָבִל כָּל־בְּנֵי־עֶבֶר אֲחֵי יַפֶּת הַגְּדוֹל:

רש"י ד"ה אחי יפת הגדול. אֵינִי יוֹדֵעַ אִם יַפֶּת הַגְּדוֹל אִם שֵׁם, כִּשְׁהוּא אֹמֵר שֵׁם בֶּן מֵאֹת שָׁנָה וְגו' שְׁנַתִּים אַחַר הַמַּבּוּל, הַיּוֹם אֹמֵר יַפֶּת הַגְּדוֹל, שְׁהָרִי בֶן ת"ק שָׁנָה הָיָה נֹחַ כִּשְׁהַתְּחִיל לְהוֹלִיד, וְהַמַּבּוּל הָיָה בַּשָּׁנָה שִׁשׁ מֵאוֹת שָׁנָה, נִמְצָא שֶׁהַגְּדוֹל בְּבָנָיו הָיָה בֶן מֵאָה שָׁנָה, וְשֵׁם לֹא הִגִּיעַ לְמֵאָה עַד שְׁנַתִּים אַחַר הַמַּבּוּל:

(15) בראשית ה, לב. וַיְהִי־נֹחַ בְּרַחֲמֵשׁ מֵאוֹת שָׁנָה וַיְוֹלֵד נָח אֶת־שֵׁם אֶת־תֵּם וְאֶת־יָפֶת:

רש"י ד"ה בן חמש מאות שנה. אָמַר רַבִּי יוֹדֵן מַה טַעַם כָּל הַדּוֹרוֹת הוֹלִידוּ לְק' שָׁנָה וְנֹחַ לְחַמֵּשׁ מֵאוֹת? אָמַר הַקַּב"ה אִם רָשָׁעִים הֵם יֵאָבְדוּ בַּיּוֹם נָרַע לְצַדִּיק זֶה, וְאִם צַדִּיקִים הֵם אֲטָרִים עָלָיו לְעֲשׂוֹת תְּבוֹת הַרְבֵּה, כִּבֵּשׂ אֶת מִצְרַיִם וְלֹא הוֹלִיד עַד חֲמֵשׁ מֵאוֹת שָׁנָה, כִּדִּי שְׁלֹא יִהְיֶה יַפֶּת הַגְּדוֹל שֶׁבְּבָנָיו רָאוּי לְעֲנֹשׁוֹ לְפָנָי הַמַּבּוּל (בראשית רבה), דְּכָתִיב כִּי הִנְעַר בֶּן מֵאָה שָׁנָה יְמוֹת (ישעיהו ס"ה) רָאוּי לְעֲנֹשׁ לְעֵתִיד, וְכֵן לְפָנָי מִתֵּן תּוֹרָה:

שם ו, ג. וַיֹּאמֶר יְהוָה לֹא־יִלְדוּן רוּחִי בְּאָדָם לְעַלְמָם בְּשָׁגָם הוּא כְּשֹׁר וְהָיוּ יָמָיו מֵאָה וְעֶשְׂרִים שָׁנָה:

רש"י ד"ה והיו ימיו וגו'. עַד ק"ך שָׁנָה אֲזָרִיךְ לָהֶם אִפִּי, וְאִם לֹא יִשׁוּבוּ אָבִיא עֲלֵיהֶם מַבּוּל. וְאִם תֹּאמַר מִשְׁנוֹלֵד יַפֶּת עַד הַמַּבּוּל אֵינוּ אֵלָּא מֵאָה שָׁנָה, אֵין מְקַדָּם וּמֵאַחֵר בַּתּוֹרָה (פסחים ו') – כִּבְרַ הַיְתָה הַגְּזֵרָה גְּזוּרָה עֶשְׂרִים שָׁנָה קִדְּם שֶׁהוֹלִיד נֹחַ תּוֹלְדוֹת, וְכֵן מְצִינוּ בְּסֻדֵּר עוֹלָם. יֵשׁ מְדַרְשֵׁי אֲגָדָה רַבִּים בְּלֹא יָדוֹן, אָבִל זֶה הוּא צִחְצוּחַ פְּשׁוּטוֹ:

(15) וארא ז, ז. וּמֹשֶׁה בְּרַחֲמֵי־שָׁנָה וְאַהֲרֹן בְּרַחֲמֵי־שָׁנָה וְשִׁמְשׁוֹן בְּרַחֲמֵי־שָׁנָה וְאַלְפָּרָעָה:

וילך לא, ב. וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים בְּרַחֲמֵי־שָׁנָה וְעֶשְׂרִים שָׁנָה אָנֹכִי

היום לא-אוכל עוד לצאת ולגוא ויהנה אמר אלי לא מעבר את-היגדו הנה:

רש"י ד"ה וילך משה וגו', אנכי היום. היום מלאו ימי וישנתי, ביום זה נולדתי וביום זה אמות (סוטה י"ג):

בשלח טז. לה. ובני ישראל אכלו את-המלך ארבעים שנה עד-באם אל-ארץ נולשבת את-המלך אכלו עד-באם אל-קצה ארץ כנען:

רש"י ד"ה אל קצה ארץ כנען. בתחלת הגבול קדם שעברו את הירדן, והוא ערבות מואב. נמצאו מכחישין זה את זה? אלא בערבות מואב פשמת משה בז' באדר פסק המן מליד, ונסתפקו ממן שלקטו בו ביום עד שהקריבו העמר בששה עשר בניסן, שנאמר "ויאכלו מעביר הארץ ממחרת הפסח" (יהושע ה'):

וארא ז, כה. וימלא שבעת ימים אתרי הכות-יהנה את-הארץ

רש"י ד"ה וימלא. מנן שבעת ימים, שלא שב היראור לקדמותו, שהיתה המפה משמשת רביע חדש, וג' חלקים הנה מעיד ומתרה בהם (תנחומא):

16 ר"ה י עמוד ב. אמר רבי יוחנן, וישניהן מקרא אחד דרשו: "ויהי באחת ושש מאות שנה בראשון באחד לחדש", רבי מאיר סבר: מדאפתי יום אחד הוא דעניל בשנה וקא קרי לה שנה, שמע מינה: יום אחד בשנה חשוב שנה.

17 פרשתינו ז, ד. כי לימים עוד שבעה אנכי ממטיר עליה-ארץ ארבעים יום וארבעים לילה ומחיתי את-ככל-היקום אשר עשיתי מעל פני האדמה:

רש"י ד"ה כי לימים עוד שבעה. אלו ז' ימי אכלו של מתושלח הצדיק שחס הקב"ה על כבודו ועכב את הפרענות. צא וחשב שנותיו של מתושלח ותמצא שהם כלים בשנת ת"ר שנה לחי נח (סנה' ק"ח):

18 בראשית ה, כז. ויהיו כלי-ימי מתושלח תשע וששים שנה ותשע מאות שנה ונקמת:

19 שם כה. ויהי מתושלח שבע ושמונים שנה ומאת שנה ויולד את-למד:

20 שם כח. ויהי-למד שתיים ושמונים שנה ומאת שנה ויולד בן:

21 פרשתינו יא, א. ויהי כלי-הארץ ששה אמת ודברים אחרים:

רש"י ד"ה ודברים אחרים. באו בעצה אחת ואמרו לא כל הימנו שיבר לו את העליונים, נעלה לרקיע ונעשה עמו מלחמה. דבר אחר על יחידו של עולם. דבר אחר ודברים אחרים – אמרו אחת לאלף ותרג"ו שנים הרקיע מתמוטט כשם שעשה בימי המבול, באו ונעשה לו סמיכות (ב"ר):

22 תשא ל, טז. ולקחת את-כסף הכפרים מאת בני ישראל ונתת אתו על-עבדת אהל מועד והנה לבני ישראל לזכרון לפני יהוה לכפר על-נפשתיכם:

רש"י ד"ה ונתת אתו על עבדת אהל מועד. למדת שנצטוו למנותם בתחלת נדבת המשכן, אחר מעשה העגל, מפני שנוכנס בהם מגפה, כמו שנאמר ויגף ה' את העם; משל לצאן החביבה על בעליה שנפל בה דבר ומשפסק אמר לו לרועה בבקשה ממה מנה את צאני ונדע כמה נותרו בהם, להודיע שהיא חביבה עליו; ואי אפשר לומר שהמנן הנה הוא האמור בחמש הפקודים, שהרי נאמר בו באחד לחדש השני והמשכן הוקם באחד לחדש הראשון, שנאמר ביום החדש הראשון באחד לחדש תקים וגו' (שמות מ'), והמנן הנה נעשו האדנים – משקלים שלו – שנאמר ויהי מאת כפר הכסף לצאת וגו' (שם ל"ח), הא למדת שמים היו, אחד בתחלת נדבתן אחר יום הפקודים בשנה ראשונה, ואחת בשנה שניה באיר משהוקם המשכן. ואם תאמר וכי אפשר שבשניהם היו ישראל שונים – ו' מאות אלף וג' אלפים ותמש מאות ותמשים – שהרי בכסף פקודי העדה נאמר כן, ובחמש הפקודים אף בו נאמר כן ויהיו כל הפקודים שש מאות אלף ושלשת אלפים ותמש מאות ותמשים (במדבר א'), והלא בשתי שנים היו, וא"א שלא היו בשעת מנן הראשון בני י"ט שנה שלא נמנו ובשניה נעשו בני כ"א! תשובה לדבר: אצל שנות האנשים בשנה אחת נמנו, אבל למנן יציאת מצרים היו שתי שנים, לפי שליציאת מצרים מונין מניסן, כמו ששינונו במס' ראש השנה (דף ב'), ונבנה המשכן בראשונה והוקם בשניה, שנתחדשה שנה באחד בניסן, אבל שנות האנשים מניינו למנן שנות עולם, המתחילין מתשרי, נמצאו שני המנינים בשנה אחת – המנן הראשון הנה בתשרי לאחר י"ה שנתרצה המקום לישראל לסלח להם ונצטוו על המשכן, והשני באחד באיר:

רמב"ן (שם פסוק יב.) צוה הקב"ה את משה כאשר תשא ראש בני ישראל במנין יתנו כפר נפש מחצית השקל, ואמר לו (שמות ל"ט:ז) ולקחת את כסף הכפורים הנזכר, ונתת אותו על עבודת אהל מועד, ומזה ילמוד משה שימנה אותם עתה, וכן עשה, כמו שאמר (שמות ל"ח:כ"ה), וכסף פקודי העדה מאת ככר. ולא הוצרך להאריך ולומר, ועתה תשא ראשם ונתת הכסף על עבודת אוהל מועד, כי הדבר מובן מעצמו שימנם עתה, ולפיכך כלל המצוה, כאשר תשא ראשם תעשה כן, שיכנס בכלל כל פעם שימנם: **והנראה** אלי, כי לא הצריך אותו עתה לבא באהליהם ולמנותם כאשר יעשה בחומש הפקודים (פרשת במדבר ועי"ש ברש"י ג טו), רק שיעשה כאשר יאמרו רבותינו (שקלים פ"א ה"א) בשקלי הקרבנות, צוה עליהם שכל היודע בעצמו שהוא מבן עשרים שנה ומעלה יתן הסך הזה, והם הביאו אליו הכופר נדבה עם כל שאר הנדבה בבקר בבקר, ולכן לא אמר רק ונתת את כסף הכפורים, כלומר הנה צויתך כאשר תמנם שיתנו כופרם ועתה יתנו מעצמם הכופר ותתן אותו על עבודת אהל מועד, ולכן לא הוצרך עתה לאהרן ונשיאיים שיהיו עמו. ואין טענה מכל העובר על הפקודים (שמות ל"ג:י"ד), כי פירושו הראוי לעובר. ומפני שלא נתפרש כאן אם היא מצות דורות, או לשעה למשה במדבר, טעה דוד ומנה אותם בלא שקלים (ש"ב כד ד-ט), והיה הנגף בהם, והתודה עליו, ויאמר דוד אל ה' חטאתי מאד אשר עשיתי (שם פסוק ו): **ורבותינו** (מגילה כט:) דרשו מכאן שלש תרומות מרבוי המקראות וכן נראה ממה שאמר הכתוב (דהי"ב כד ו) מדוע לא דרשת על הלויים להביא מיהודה ומירושלים את משאת משה עבד ה' והקהל לישראל לאהל העדות, יראה מזה כי משאת משה מצוה לדורות להביאו לבדק הבית אף על פי שלא ימנם, וכן בקרבנות כדברי חכמים (מגילה כט:), וכן כתוב (נחמיה י לג לד) והעמדנו עלינו מצות לתת עלינו שלישיית השקל בשנה לעבודת בית אלהינו, ללחם המערכת ומנחת התמיד ולעולת התמיד השבתות החדשים למועדים ולקדשים ולחטאות לכפר על ישראל וכל מלאכת בית אלהינו. מכאן מפורש שהיו מביאים שקלים בכל שנה לקרבנות ולבדק הבית: **ואמר** שלישיית השקל, כי בימי עזרא הוסיפו עליהם, והיה שלישיית השקל עשר גרה ובמס' שקלים (פ"ב ה"ג) שנינו שכשעלו ישראל מן הגולה היו שוקלין דרכונות, חזרו לשקול סלעים, חזרו לשקול טבעין, ובקשו לשקול דינרין. ופירושה כשעלו מן הגולה, מפני שהיה בדק הבית צריך להוצאות מרובות היו שוקלין דרכונות שהם

גדולים מן הסלעים, והיה כל אחד שוקל דרכמון אחד, חזרו לשקול סלעים שלמים, חזרו לשקול טבעין, ומפורש בירושלמי (שם) שהוא פלגות סלעין, ובקשו לשקול דינרין ולא קבלו מהן, שיכול הצבור להוסיף ליתן יותר מחצי סלע, ובלבד שתהא יד כולן שוה כמו ששינו במשנת מסכת שקלים, ומ"מ אין אדם רשאי לפחות וליתן פחות מחצי סלע בין יחיד בין רבים, כי אין כופר הנפש פחות מכן, כדכתיב זה יתנו וגו'. ובירושלמי (שם) אמרו בשלישיית השקל מכאן שאדם חייב באחריות שקלים שלשה פעמים בשנה, מכאן שאין מטריחין על הצבור יותר משלשה פעמים בשנה: **וכתב** רש"י (רש"י על שמות ל"ט:ז) לפי שרמז כאן שלש תרומות, אחת תרומת האדנים, שמנאן כשהתחילו בנדבת המשכן אחר יוה"כ בשנה ראשונה, ונתנו כל אחד מחצית השקל ועלה למאת הככר, שנאמר (שמות ל"ח:כ"ה) וכסף פקודי העדה מאת ככר וגו' והשניה אף היא ע"י מנין שמנאן משהוקם המשכן, הוא מנין האמור בחומש הפקודים (במדבר א א) באחד לחדש השני בשנה השנית, ונתנו כל אחד מחצית השקל לקנות מהן קרבנות צבור: **ואם** תאמר וכי אפשר שבשניהם היו ישראל שוין שש מאות אלף ושלישת אלפים וחמש מאות וחמשים, והלא בשתי שנים היו, ואי אפשר שלא היו בשעת מנין הראשון בני תשעה עשרה ונעשו בני עשרים תשובה לדבר, אצל שנות האנשים בשנת אחת נמנו, אבל למנין יציאת מצרים היו שתי שנים, שליציאת מצרים מונין מניסן, ולשנות האנשים מונין למנין שנות עולם המתחילין מתשרי, נמצאו שני המנינים בשנה אחת, המנין האחד בתשרי לאחר יום הכפורים שנתרצה הקב"ה לישראל ונצטוו על המשכן, והשני בא' באייר (במדבר רבה א י). כל אלו דברי הרב: **ואני** תמה, ואיך יתכן שיהיה קהל גדול כמהו ולא ימותו בו בחצי שנה למאות ולאלפים והנה לפי דברי הרב עמדו כשבעה חדשים ולא מת אחד, וכתוב (במדבר ט ח) ויהי אנשים אשר היו טמאים לנפש אדם. ועוד קשה לי, כי מנין שנות האנשים איננו למנין שנות עולם מתשרי אבל הוא מעת לעת מיום הולדו, לכך נאמר בהם עשרים שנה ומעלה (שמות ל"ג:י"ד), שיהיו שנים שלימות להם. וכן בכל מניני התורה בשנות האדם כך הם נמנין מעת לעת, כמו שאמרו במס' ערכין (יח:) שנה האמורה בקדשים, ובבבב ערי חומה, ושתי שנים שבשדה אחוזה, ושש שבבעב עברי ושבתין ושבת כולן מעת לעת. בקדשים מנא לן, אמר קרא כבש בן שנתו (ויקרא יב ו), שנה שלו ולא שנה של מנין עולם וכו', ומפרש התם שבבן ושבת

גדול שהם ששים ריבוא לא מת אחד בחצי שנה מן יום הכיפורים עד אחד באייר. ויראה שאין זה קשיא כלל, דאיכא למימר דהחשבון הזה מבין כ' ועד בן ס', אבל בני ס' לא נמנו, וכיון דלא נמנו בני ס' – לא מת אחד מהם בפחות מבני ס', דכל שמת מפחות מבין ס' הוא מת בהכרת, ולא מת באותו הדור בהכרת כלל. ולא עוד, אלא אף כשחטאו במרגלים, נגזר עליהם ארבעים שנה שלא יהיה מת אחד מהם בפחות מבין ס' (רש"י במדבר יד, לג), שיצא מכלל כרת, ואיך יהיו מתים בלא חטא בהכרת. ואדרבה, צריך לומר כך דלא מת אחד מהם, דאם לא כן יקשה לך כיון דכתיב (כאן) "ונתת אותו על עבודת אוהל מועד והיה לבני ישראל לזכרון לפני ה' לכפר על נפשותיכם", ולפי הנראה לא שייך זכרון אלא כשהוקם המשכן, אבל בעשייה גרידא לא שייך זה כלל, דמאי זכרון שייך בזה, ואם כדברי הרמב"ן שמתו מן אותו קהל שנמנו, איך יתכן זה שיאמר הכתוב "והיה לבני ישראל לזכרון לפני ה' לכפר על נפשותיכם", והרי כבר מת, ולכך יראה שלא מת אחד מהם, ומובטחים היו שלא ימות אחד מהם קודם הזמן. ואין להקשות, סוף סוף קשיא, דאיך יתכן זה, שהרבה שבמנין הראשון לא היו בני ס' ואחר כך היו בני ס', ומתו קודם מנין השני, דזה לא קשיא, דחשבון ס' שיצא ממיתת כרת – נחשב למנין שני דורות, שמונה מתשרי, כמו שפירש רש"י, ואם כן לא קשה

ועוד הקשה הרמב"ן ז"ל, דאין הדבר כדברי רש"י דהיה מנין עשרים שנים מן תשרי, אלא מיום ליום, וכן כל מניני התורה בשנות האדם שהם מיום ליום, וכדאמרינן במסכת ערכין (יח ע"ב) דערכין הם מעת לעת, ואינו אחר שנות עולם. והטעם הוא שבכולם כתיב בהן "ומעלה", והכי נמי כתיב (פסוק יד) "מבן עשרים שנה ומעלה". והשיב עליו הרא"ם דאף על גב שהיה לערכין השנה מעת לעת, לענין שני דורות היה מתשרי, וכן מוכח הכתוב (ר' בראשית ה, יג) שאמר "באחת ושש מאות שנה לחיי נח בראשון באחד לחדש חרבו המים", וזה ראייה ששנות נח הם מתשרי. ואין ראייה מזה כל כך, דשמא נח נולד באלול, ומנה לו "אחת ושש מאות שנה". אבל מן הגמרא דבפרק קמא דר"ה (י ע"ב) יש ראייה, דאמר התם מנין שיום אחד בשנה חשוב שנה, דכתיב "ויהי באחת ושש מאות שנה בראשון באחד לחדש", מדלא עייל רק יום אחד ומנה ליה שנה שמע מינה דיום אחד בשנה חשוב שנה, ושמע מינה דקים ליה לתלמודא דחיי נח הם נמנים מראש השנה, ולכך מוכח שפיר. והסברא נותן לחלק בין ערכין ובין שני דורות, דודאי

למאי הלכתא, אמר רב גידל לערכין, והטעם, מפני שכתוב בהן "ומעלה", ובכל מניני המדבר כך כתוב בהן ג"כ "ומעלה", ומנין המדבר כמנין הערכין בכל דבר, כמו שאמר בבבא בתרא (קכא:) גמר ומעלה ומעלה מערכין, א"כ כל הנולדים מתשרי ועד אייר השלימו שנה בנתיים, ונתרבו בין שני המנינים עם רב: אבל יותר נכון שנאמר שכן אירע מעשה, שהיו ישראל בשעת מנין ראשון תר"ג אל"ף ותק"ן, ומתו מהם הרבה בשבעה החדשים כנוהג שבעולם, ובני עשרים משלימים שנתם מתשרי ועד אייר, ואירע הדבר שהיו המשלימים כמנין המתים: אבל לפי דעתי אין השואת המנינים האלה שאלה כלל, כי במנין הראשון נמנה שבט לוי עמהן, כי עדין לא נבחר ולא יצא מכלל העם, ובמנין שני נאמר לו אך את מטה לוי לא תפקוד ואת ראשם לא תשא (במדבר א מט) והנה אותם המשלימים שנתם שנעשו בין שני המנינים בני עשרים שנה היו קרוב לעשרים אלף. וזה דבר ברור. כי ממה שהוצרך לומר במנין שני אך את מטה לוי לא תפקוד ואת ראשם לא תשא, ראייה שהיה נמנה עמהם עד הנה, ועתה נבחר השבט ההוא ונמנה לעצמו להיות לגיון למלך: והנה ישראל כשיצאו ממצרים היו כשש מאות אלף רגלי (שמות יב לז), לא שש מאות, ומתו מהם עד המנין ההוא, ונתרבו במשלימים שנותיהם ואולי "הגברים" אינם בני עשרים, אבל כל הנקרא איש מבין שלש עשרה שנה ומעלה בכלל, כי הוא להוציא הנשים והקטנים בלבד, כאשר אמר לבד מטף: וכן נראה לי, כי שלש תרומות שרמז כאן, האחת לקרבנות הצבור, איננה על ידי המנין האמור בחומש הפקודים כדברי הרב, כי שם נאמר אך את מטה לוי לא תפקוד, והשקלים של קרבנות לויים חייבים בהם לדברי הכל, וכדברי חכמים אף הכהנים, וכן הלכה, כמו שמפרש במס' שקלים (פ"א ה"ד) ועוד, כי השקלים לקרבנות אינם מבין עשרים שנה ומעלה, אלא משהביא שתי שערות חייב לשקול, וכן מפורש שם. אבל צוה הכתוב (שמות ל"ב-י"ד) שיביאו למלאכת המשכן תרומת חצי השקל לכל העובר על הפקודים מבין כ' שנה ומעלה, ורמז העשיר לא ירבה והדל לא ימעט ממחצית השקל לכפר על נפשותיכם (פסוק ט"ו), שכל הצריך כפרה שהגיע לכל חיוב המצות יביא מחצית השקל אחר לקרבנות:

גו"א. ואם תאמר וכי אפשר שבשניהם יהיו ישראל שוים כו'. כל דבר זה נמצא בנוסחות שלנו במדבר רבה (א, י) בפרשת במדבר, ככל דברי רש"י בכאן. והרמב"ן (פסוק יב) הקשה על דברי רש"י ז"ל, שאיך יתכן שקלה

בכל מקום שהמנין כמה שנים יש להם, אז מנין השנים נמנה מתשרי, אבל במקום שאין העיקר לדעת מספר השנים גרידא, רק כמה ערכו גם כן, וכיוצא בזה, אין אנו הולכין אחר מנין השנים, רק כפי אשר שנו בעצמו, והדבר פשוט לחלק: ומה שכתב הרמב"ן שהטעם דערכין שהשנים מעת לעת מפני שכתוב (ויקרא כז, ז) "מבן (כ') [ששים שנה] ומעלה", לא ידעתי מנין לו זה הדרש. והתוספות פירשו שם (ערכין ריש יח.) טעם אחר, מפני שדומה לבן חודש, מה בן חודש צריך שיהיה מעת לעת, דפחות מבן חודש אינו נערך. ואני אומר שהטעם הוא כמו שאמרנו, כיון שהערכה הוא להעריך גופו, אחר גופו אזלינן. אבל מספר שני דורות לא אזלינן רק כמה יש לו משני דורות. והשתא דברי רש"י מקוימין: ואני אומר שאפילו אם היה בפירוש בדברי רז"ל ששנות דור המדבר מעת לעת, אין לומר כדברי הרמב"ן שכך אירע במקרה, שהיו שני [ה]מספרים שוים, האחד היה אחר יום הכפורים (רש"י כאן), ומתו הרבה מהם, והשלימו המספר מה שחיסר מן המתים על ידי שנכנסו בני כ'. דזה יקשה כדלעיל, דכתיב (כאן) "ונתת אותם על עבודת אהל מועד וזכרון לבני ישראל", ולא שייך זה אלא אחר שהוקם המשכן, ואיך יתכן במתים וזכרון. ועוד, שפלא גדול היה דבר זה שיהיה דרך מקרה שני מספרים שוים עד אחד: ויותר היה נראה לומר כי היה זה מספר אחד עם מספר אשר הוא אחר שהוקם המשכן, ואמר הכתוב (פסוק יב) "כי תשא את ראש בני ישראל לפקודיהם" אחר שהוקם המשכן, שאז יהיו נמנים ישראל, "ונתנו איש כופר נפשם בפקוד אותם" (שם), ורוצה לומר שיתנו כופר נפשם בפקוד אותם, לכך יקדימו שקליהם לתת אותם קודם המנין, ויתנו אותם לתרומת המשכן לאדנים שיהיו כפרה עליהם בפקוד אותם אחר כך. ולפי זה היה שפיר שאמר הכתוב "כי תשא את ראש בני ישראל", ולא היה מצוה 'שאו את ראש בני ישראל' כמו שאמר בחומש הפקודים (במדבר א, ב) "שאו את ראש", ולא היה כאן מנין בפני עצמו, רק "כי תשא" בסוף, אחר שהוקם המשכן, והמנין היה אחר שהוקם המשכן: וכן משמע בתנחומא (כאן סימן ט), דקאמר התם; עשרה פעמים נמנו ישראל, וחשיב התם אחד בירידתן למצרים, ואחד בעלייתם משם, דכתיב (ר' לעיל יב, לז) "ויסעו בני ישראל מרעמסס כשש מאות אלף", אחד בחומש הפקודים כו', הרי שלא מנה כלל אותו של "כי תשא", וכמשמעות הכתוב שלא נאמר בו מנין כלל, רק "ויהי

כסף פקודי העדה" (ר' להלן לה, כה), דפירושו הכסף של הפקודים, אבל לא נמצא שם למנות ישראל. והפירוש על דעת מדרש זה, שהיה מצוה לתת את השקלים קודם למנין שלהם שיהיה בחומש הפקודים. ולפי זה יש לומר, אף אם היה המנין שלהם במעת לעת, לא קשיא מידי, דהא השקלים היו אל אותם שיהיו עוברים על הפקודים כאשר יהיה המנין "באחד לחדש השני" (במדבר א, א), ולא נצטרך לדחוק כלל. ואם תאמר שהיה המנין לשנות העולם, אין צריך כלל שנאמר שהיו נותנים השקלים כל אותן שיהיו ראויים למנות בשעת המנין ועתה לא היו ראויים למנין, דאף עכשיו היו ראויים למנין, דאזלינן בתר שנות העולם, כמו שאמרנו למעלה. ומכל מקום דבר זה ישאר בידינו דלא היה כאן מנין בפני עצמו, אלא שנצטוו שיתנו חצאי השקלים שלא יהיה בהם נגף כשיהיו נמנים, ולא היה נמנים כאן כלל, כדמוכח ממדרש תנחומא: אבל מדברי רש"י בפרשת במדבר (א, א) בתחלתו [מבואר] שהיה כאן מנין בפני עצמו. ואין נראה כן מדברי רז"ל כלל שהיה זה מנין כלל. גם מאד נראה תמוה שיהיו שני מנינים השני כראשון, ויהיו נמנים פעם שני שלא לצורך. ויש לתרץ דמנין השני היה לדעת מנין כל שבט ושבט, וזה לא נודע בראשון, לכך אמר שם (ר' במדבר א, ב) "שאו את ראש כל עדת בני ישראל למשפחותיכם", דעו מנין כל שבט ושבט כמה הם (רש"י שם). אמנם משמעות הכתוב שלא היה כאן מנין כלל, שהרי לא אמר "שאו" רק "כי תשא", כלומר כי ישראל חייבים לתרום ג' תרומות, אחת מהן כי יש להם לתת כופר נפשם כאשר תקבל חשבון שלהם, ואלו חצי שקלים יעשו מהם האדנים, וזהו תרומה אחת לצורך המשכן. אבל אין הכתוב מדבר שיש למנות ישראל, רק שבא לומר שהתרומה האחת היא חצאי שקלים שיש להם לתת בפקוד [אותם], והיינו כשימנו באחד באייר כשהוקם המשכן – יקדימו שקליהם לתת לצורך האדנים: והקשה הרמב"ן על דברי רש"י, שאיך יתכן לומר כי היה המנין הזה שיהיה למנין האמור בחומש הפקודים, כי כאן מנה שבט לוי עמהם, שהרי לא נאמר "אך את מטה לוי לא תפקוד" אלא עד חומש הפקודים (במדבר א, מט), ואיך יתכן שיהיו שני המנינים שוים. וקושיא זו אינו כלום, דודאי שבט לוי הובחר אחר מעשה העגל, כדכתיב בהדיא (להלן לב, כט) "מלאו ידיכם היום", ופירושו כי בדבר הזה תתחנכו להיות כהנים למקום (רש"י שם), ומיד אחר מעשה העגל הובחרו בני לוי, ולפיכך לא היו במנין ישראל. ואף על גב דרש"י

כתב בפסוק (לעיל יט, כב) "וגם הכהנים הנגשים אל ה' יתקדשו" ובפסוק (לעיל כד, ה) "וישלח את נערי בני ישראל" דהם הבכורות, דכל זמן שלא הוקם המשכן היה העבודה בבכורות, וכדתנן בזבחים בפרק דם חטאת (ק"ב ע"ב) עד שלא הוקם המשכן היתה העבודה בבכורות, משהוקם המשכן נפסלו הבכורות, אין זה קשיא, דודאי מעשה עגל גרם שהיו נפסלים הבכורות משהוקם המשכן (רש"י במדבר ג, יב), שאין ראוי להם להיות עובדים במשכן ששם השכינה, ויהיו הלויים תחתם (שם), ומכל מקום כל זמן שלא הוקם המשכן היו עובדים הבכורות, לפיכך מיד אחר מעשה העגל לא היו נמנים הלויים בכלל ישראל, דהרי כבר הובחרו להיותם עובדים, אלא שהזמן עדיין לא היה, שלא הוקם המשכן, שכיון שחטאו בעגל אינם ראויים לעבודת המשכן, שהיא קדושה יתירה ממה שהיה להם כבר. ומכל שכן להך מאן דאמר דסבירא ליה בפרק פרת חטאת (זבחים קטו ע"ב) ד"הכהנים הנגשים אל ה'" (לעיל יט, כב) בנדב ואביהו איירי, שהכהנים מיד הובחרו, דהוי שפיר דאין הלויים נמנים. ועוד, כיון שנתנית השקלים היה על עבודת המשכן שאליו הובחרו, כאילו כבר הוקם המשכן והובחרו הלויים. ומה שהוצרך לומר בפרשת במדבר (א, מט) "אך את מטה לוי לא תפקוד", אף על גב שגם כן כאן לא היו נמנים, אין זה קשיא, דשם צריך קרא שלא יהיו נמנים בפני עצמם, שלא תאמר בודאי בכאן דהיה המנין לכלל ישראל, ואין הלויים מצטרפים בכלל ישראל – אין נמנים עמהם, אבל שם כיון שהיה נמנה כל שבט ושבט, למה לא ימנה את שבט לוי מבין עשרים, לכך הוצרך לומר גם כן "אך את מטה לוי לא תפקוד":

והרמב"ן הקשה על דברי רש"י שאמר (פסוק טו) כי המנין בחומש הפקודים היה שנתנו חצאי שקלים לקנות קרבנות צבור, והקשה הרמב"ן שאותן השקלים לקנות קרבנות צבור שוים ישראל והלויים והכהנים, שכולם חייבין ליתן, ולפי דעת רש"י לא היו נותנים רק ישראל. ובחנם נכנס רש"י בדוחק הזה, דהוי ליה לומר דמנין של חומש הפקודים גזירת הכתוב, ולא משום שיתנו חצאי שקלים לקרבנות צבור, ולקרבנות צבור נתנו הכל, אף הלויים. אבל דעת רש"י, כי במדבר שלא נמנו הלויים עמהם – לא נתנו הלויים חצאי שקלים, אבל אחר כך שלא נבדלו הלויים במנין מישראל, חייבים כהנים ולויים כמו ישראל: וכל הקושיות האלו על פירוש רש"י, אבל אם נאמר כמו שאמרנו למעלה כי המנין הזה הוא המנין האמור בחומש הפקודים, וכמו שמוכיח מדברי רז"ל, לא יקשה מיד, דגם כן כאן לא נמנו הלויים כלל, שהמנין

שבכאן הוא המנין שבחומש הפקודים, רק שנכתבה המצוה במקומה הראוי לה, דהיינו במקום המנין שנמנו ישראל, לא בכאן בפרשה זאת, דהרי אין כאן עיקר המנין, רק שצויה שיהיו נותנים חצאי שקלים כל שיהיה נמנה, ולא נמנה שבט לוי, לכך לא נתנו שבט לוי חצאי שקלים, שלא היו צריכין, שלא היה המנין שבפרשת במדבר לקרבנות, כי לפי מה שאמרנו שהמנין הזה הוא המנין שכתוב בחומש הפקודים, לא היה מנין חומש פקודים לקנות בהם קרבנות צבור, אלא לעשות בהם האדנים. וזה אשר נראה אלי בזה, שכבר אמרנו שבמדבר תנחומא (כאן, סימן ט) לא מנה שני מנינים – מנין של פרשת כי תשא בפני עצמו, ומנין פרשת במדבר בפני עצמו:

מזרחי. ונתת אותו על עבודת אהל מועד למדת שנצטוה למנותם בתחלת נדבת המשכן אחר מעשה העגל כו'. שאע"פ שמצות כי תשא היא מצוה כללית שכל זמן שישאו את ראש בני ישראל לא ישאוהו אלא ע"י חצאי השקלים אבל שימנם עתה לא נזכר בשום מקום מ"מ מקרא דונתת אותו על עבודת אהל מועד שפירושו שיעשה את אדני המשכן מכסף חצאי השקלים להעמיד בהם קרשי המשכן כמו שמפורש בפרשת אלה פקודי למדנו שצוה להם בפרטות שימנם קודם הקמת המשכן: וא"ת וכי אפשר שבשניהם היו ישראל שוים תר"ג אלף וחמש מאות וחמשים כו' והלא בשתי שנים היו ואי אפשר שלא היה בשעת המנין הראשון בני י"ט שנה שלא נמנו ובשנייה נעשו בני עשרים תשובה לדב' אצל שנות האנשים בשנה אחת נמנו אבל למנין יציאת מצרים היו שתי שנים לפי של יציאת מצרים מונין מניסן כו' אבל שנות האנשים מוניין למניין שנות העולם המתחילין מתשרי נמצאו שני המנינים בשנה אחת כו':

הרמב"ן ז"ל טען ואמר ואני תמה איך יתכן שיהיה קהל גדול כמוהו ולא ימותו בחצי שנה למאות ולא לפים והנה לפי דברי הרב עמדו בז' חדשים ולא מת אחד וכתוב ויהי אנשים אשר היו טמאים לנפש אדם ועוד קשה כי מניין שנות האנשים איננו למניין שנות העולם מתשרי אבל הם מעת לעת מיום הולדם שלכך נאמר בהם עשרים שנה ומעלה שהיו שנים שלמות להם וכן בכל מניני התורה בשנות האדם כך הן מניין מעת לעת כמו שארז"ל במסכת ערכין שנה האמורה בקדשים בבתי ערי חומה שתי שנים שבשדה אחוזה ושש שבעבד עברי ושבבן ושבת כלן מעת לעת בקדשים מנ"ל אמר קרא כבש בן שנתו שנה שלו ולא שנה של מניין עולם וכו'. ומפורש התם שבבן ושבת למאי הלכתא אמר רב גדל אמר רב

לערכין והטעם מפני שכתוב בהן ומעלה ובכל מניני המדבר כתוב בהן ומעלה ומניין המדבר כמניין הערכין בכל דבר כמו שאמרו בבבא בתרא בגמרא גמר ומעלה ומעלה מערכין א"כ כל הנולדים מתשרי ועד אייר השלימו שנה בנתים ונתרבו בין שני המנינים עם רב עכ"ד: ונראה לי שאין מכל אלה טענה כלל כי מה שטען איך יתכן בקהל גדול כמוהו שלא ימותו בחצי שנה למאות ולא לפים אינה טענה כי יותר תימה הוא מה שנעשה להם מירידת המן בכל יום ומהקפת ענני הכבוד דכתיב וי"י הולך לפניו יום' בעמוד ענן וכתוב פרש ענן למסך ודרשו במדרש רבי תנחומא ששבעה עננים היו מקיפים אותם אחד מלמעלה ואחד מלמטה וארבעה מארבע רוחות העולם ואחד היה הולך לפניו ומכה הנחשים והעקרבים ומשוה להם ההרים והעמקים ושורף את הקוצים ואת הסירים וכתוב ואולך אתכם ארבעים שנה במדבר לא בלו שלמותכם מעליכם ונעלך לא בלתה מעל רגלך והתינוק היה מתגדל עם שמלותיו ומנעליו והבאר שהיתה עשויה כמין סלע היתה מתגלגלת והולכת עמהם אחריהם בכל מסעיהם וכשהיו הדגלים חונים והמשכן עומד מיד היה אותו סלע בא ויושב בחצר אהל מועד והביא להם השליו כאמתים על פני האדמה כדרך יום כה וכדרך יום כה סביבות המחנה וכתוב המדבר הייתי לישראל שמא כמדבר נהגתי אתכם בנוהג שבעולם מי שיוצא במדבר שמא מוצא שם שלוח כשם שהיה בפלטיין שלו ואתם הייתם עבדים למצרים והוצאתי אתכם משם והרבצתי אתכם כדרך שהמלכים רבוצין על מטותיהם ולא העמדתי לכם אפילו פרעושים לצער אתכם אם כן למי שעשה להם כל אלה הנפלאות בכל יום וכל עניניהם שלא כנוהג העולם איך יתמה לומר איך יתכן קהל גדול כמוהו שלא ימותו בחצי שנה למאות ולא לפים לפי נוהג העולם והנה זה הרב עצמו כתב בפרשת בחקתי והכלל כי בהיות ישראל שלמים וכן רבים לא יתנהג ענינים בטבע כלל לא בגופם ולא בארצם ולא ביחיד מהם כי יברך השם לחמם ומימם ויסיר מחלה מקרבם עד שלא יצטרכו לרופא ולא להשתמר בדרך מדרכי הרפואות כלל וכל זה הפך מנהג העולם וכתב עוד בפרשת בראשית כי בדורות אברהם יצחק ויעקב עליהם השלום היו הימים בעם שבעים ושמנים שנה כאשר הזכיר משה רבינו עליו השלום בתפלתו אבל הצדיקים בדורותם יראת יי' תוסיף ימים שהוא הפך המנהג וכתב עוד בפרשת ויגש שכל יסודות התורה בנסים נסתרים היא ועם התורה אין בכל ענייניו רק נסים לא טבע ומנהג וכיון שכן הוא איך יתמה על דור המדבר שכל עניניהם

היו שלא כמנהג העולם לומר איך יתכן לקהל גדול כמוהו שלא ימותו בחצי שנה למאות ולא לפים והראיה שהביאו מן ויהי אנשים אשר היו טמאים לנפש אדם איננה ראייה כי כבר אמרו בספרי מי היו מישאל ואלצפן היו שזה מורה שלא היתה המיתה מצויה בהם שאלו היתה מצויה בהם כנוהג העולם כדעת הרמב"ן מה שאלה היא זו ששאלו מי היו גם מה תשובה היא זו שאמרו מישאל ואלצפן היו ומ"ל לומר מישאל ואלצפן היו ולא אחרים אבל זאת ראייה שהם היו סוברים שלא היתה המיתה מצויה בהם ולפיכך שאלו מה ששאלו והשיבו מה שהשיבו אף על פי שבתורת כהנים אמרו השמיני ראש חדש ניסן היה והיה שמיני למלואים שבכ"ג לאדר התחילו ימי המלואים שעל כרחין לומר שאלה הטמאים אחרים היו ולא מישאל ואלצפן שהרי לפי זה צריך לומר שמישאל ואלצפן מח' לניסן נטהרו מטומאתן ואיך היו עומדין בטומאתן עד י"ד בו. וכן מה שטען עוד כי מניין שנות האנשים איננו למניין שנות העולם מתשרי אבל הם מעת לעת מיום הולדם שלכך נאמר בהם עשרים שנה ומעלה לומר שהיו שנים שלמות להם שכך אמרו במסכת ערכין שנה האמורה בקדשים ובבתי ערי חומה שתי שנים שבשדה אחוזה ושש שבבעד עברי ושבבן ושבת כלן מעת לעת ואמרו שבבן ושבת למאי הלכתא אמר רב גדל אמר רב לערכין והטעם מפני שכתוב בהן ומעלה ובכל מניני המדבר כתוב בהם ומעלה ומניין המדבר כמנין הערכין בכל דבר כמו שאמרו בבבא בתרא גמר ומעלה ומעלה מערכין נראה לי שאינה טענה דדוקא למניין הערכין ולמנין הפרקים דיוצא דופן הוא דהווי מעת לעת אבל למניין שני נח ולשנות הדורות לא שהרי בפר' קמא דראש השנה שנינו תנו רבנן חכמי ישראל אומרים מונין למבול כרבי אליעזר ולתקופה כרבי יהושע ופרש"י למבול מניין שני נח ובריאת עולם ושנות הדורות מונין מתשרי תחלת השנים ולא משום דסבירא ליה בתשרי נברא העולם אלא בתשרי ר"ה לשנים ובניסן נברא כדתני ולתקופה כר' יהושע שכשמונין תקופת החמה והלבנה מונין מניסן לומר שבניסן נבראו ובתחלת ליל רביעי שמש החמה בניסן והנה גם ממה שכתוב בשנת שש מאות שנה לחיי נח בחדש השני בשבעה עשר יום לחדש ביום הזה נבקעו כל מעינות תהום רבה וכתוב ויהי באחת ושש מאות שנה בראשון באחד לחדש חרבו המים מעל הארץ היא ראייה ששנות נח הן מתשרי שאין סברא לומר שבר"ה נולד נח ולפיכך מנו לו מתשרי ובמדבר רבה אמרו בפ"י גבי ויהיו כל הפקודים שש מאות אלף שאין מונין להם אלא מתשרי שהוא ר"ה לבריאתו של

אדם הראשון ומה שאמר עוד כי מניין שנות האנשים איננו כמניין שנות העולם מתשרי אבל הם מעת לעת מיום הולדם שלכך נאמר בהם עשרים שנה ומעלה לומר שהיו שנים שלמות להם והביא ראייה ממסכת ערכין פרק השג יד מדאמר רב גדל אמר רב לערכין ופירש הוא הטעם מפני שכתוב בהן ומעלה אלו דברים שאין להם שעור שהרי ממלת ומעלה לא משתמע אלא ששלמה שנת ששים וכל זמן שלא שלמה היא כלמטה מששים וכן שנת חמש ושנת עשרים דערכין אף על גב דלא כתיב בהו ומעלה ילפינן מגזרה שוה דשנה שנה דהו כלמטה והה"נ שמעינן מקרא דמבן עשרים שנה ומעלה דיוצאי מצרים ודבאי הארץ דכתיב בהו ומעלה ששנת כ' היא כלמטה מעשרים ואינו בכלל הפקודים לא שיובן ממנו שיהיו אותן השנים מעת לעת כי אף אם היה בפ' שהשנים של מדבר ושל ערכין מתחילין מתשרי עדיין אנו צריכים למלת ומעלה כדי ללמד ששנת עשרים דיוצאי מצרים וכן שנת ששים דערכין כל זמן שלא שלמה עד ר"ח תשרי אינה נמנת במניין השנים אלא שנת עשרים כשנת י"ט ושנת ששים כשנת נ"ט והכי איתא בהדיא במסכת ערכין ולא ידעתי מי גרם לו לומר זה שאם כן לפי פירושו יהיה הגמרא חלק עם ההיא דבמדבר רבה שאמרו בפירוש שמניין שנות המדבר היה מתשרי שהוא ר"ה לברייתו של אדם הראשון ואם תאמר אי הכי האי שבבן ושבת דערכין שהן מעת לעת מנ"ל בשלמא דקדשים מדכתיב בן שנתו שנה שלו ולא שנה של מניין עולם דבתי ערי חומה נמי מדכתיב שנת ממכרו שנת ממכר שלו ולא שני מניין עולם דשדה אחוזה נמי מדכתיב במספר שני תבואות ימכר לך פעמים שאדם אוכל ג' תבואות בשתי שנים דעבד עברי נמי מדכתיב שש שנים יעבוד ובשביעית מכאן דשביעית נמי יעבוד כדאית' בערכין בפרק השג יד דפרקים נמי כיון דהו מדרבנן הם אמרו והם אמרו שכך אמרו בפרק יוצא דופן משמיה דרב הלכתא בכלה פרקין מעת לעת אלא דערכין מנ"ל יש לומר דערכין נמי הלכתא גמירי לה והיינו טעמא דלא קאמרי התם לא בפרקין ולא בערכין מנ"ל כדקאמרי בקדשים ובבתי ערי חומה ובשדה אחוזה ובעבד עברי ואלו היה הטעם מדכתיב בהו ומעלה כדכתב הרמב"ן ז"ל הוה להו למימר בהו נמי מ"ל ושישיבו מדכתיב ומעלה כמו שעשו בקדשים ובשאר כל חביריו. ומ"ש עוד אבל לפי דעתי אין השוואת המנינים האלה כלל כי במניין הראשון נמנה שבט לוי ממהם כי עדיין לא נבחר ולא יצא מכלל העם ובמניין השני נאמר לו אך את מטה לוי לא תפקוד כו' וזה דבר ברור כי ממה שהוצרך

לומר במנין שני אך את מטה לוי לא תפקוד ראייה שהיה נהנה עמהם עד הנה ועתה נבחר השבט ההוא ונמנה לעצמו להיותו לגיון של מלך עכ"ד. הנה זאת הטענה אינה אלא לפי דעתו של הרמב"ן ז"ל שסובר שהבכורות לא נפסלו מעבודת כהונתן אלא אחר שהוקם המשכן ואז נבדלו הלויים תחתיהם אבל רש"י ז"ל סובר שהשני המניין יחד לא היה שבט לוי בכלל שהרי שניהם יחד אחר מעשה העגל היו וסבירא ליה כרבי דאמר דקרא דוגם הכהנים הנגשים בנדב ואביהו קמיירי שכבר נפסלו הבכורות מהכהונה ונבדלו הלויים תחתיהם שנאמר ויאמר משה מלאו ידכם היום ליי' כי איש בבנו ובאחיו ופירש רש"י אתם ההורגים אותם בדבר זה תתחנכו להיות כהנים למקום כי איש מכם ימלא את ידו בבנו ובאחיו ואמת שממה שכתוב אך את מטה לוי לא תפקוד היא ראייה שהיה נמנה עמהם עד עת הצווי הזה אך מי גלה לו שהצווי הזה היה בעת המניין השני ולא בעת המניין הראשון והלא לפי סברתו של רבי שסובר שהכהני' הנגשים הם נדב ואביהו ושהבכורו. מעת שחטאו בעגל נפסלו מיד מכהונתן צריך לומר שמאז נבחרו הלויים והצווי של אך את מטה לוי לא תפקוד הוא הצווי שכבר צווה בעת המניין הראשון אלא שמפני שלא נכתב בתורה המניין הראשון ולא היה לו מקום שיכתב כי אם במניין השני ואם תאמר אם כן הא דלא כמאן דהא בזבחים בפרק פרת חטאת אפליגו ביה תנאי בקרא דוגם הכהנים הנגשים רבי יהושע בן קרחא סבר דהאי קרא בבכורות קמיירי וכדתנן עד שלא הוקם המשכן היו הבכורות מותרות ועבודה בבכורות ור' סבר דבנדב ואביהו קמיירי שכבר פסקה עבודתן של בכורות שמסיני נצטוו על הכהונה ושמשו נדב ואביהו עד שהוקם המשכן אם כן הא דאמרי דאחר שחטאו בעגל מיד נפסלו הבכורות ומייתי לה גם רש"י ז"ל בפרש' במדבר דלא כמאן דאי כרבי יהושע בן קרחא לא פסקה עבודתן של בכורות עד שהוקם המשכן ואחר שהוקם נפסלו הבכורות ונבדלו הלויים ואי כרבי הרי כבר נפסלו הבכורות קודם שעשה העגל שפסקה עבודתן של בכורות מאז מאחר שמסיני נצטוו על הכהונה ושמשו נדב ואביהו עד שהוקם המשכן ואם כן לא מפני שחטאו בעגל נפסלו הבכורות יש לומר שמפני שהיה גלוי וידוע לפניו יתברך שעתדין הבכורות לחטוא בעגל גמרה חכמתו מאז שלח יעבדו עבודת הקרבנות שנעשו בהר סיני על ידן אלא על ידי נדב ואביהו מפני שגנאי הוא אצלו שיעבדו היום עבודתן בהר סיני ולמחר יחטאו בעגל ויפסלו מעבודתן אך קשה שרש"י עצמו כתב

בפסוק וגם הכהני' הנגשים ובפסוק וישלח את נערי בני ישראל ויזבחו הן הבכורו' וכן בשבת פרק רבי עקיבא פרש"י גבי עשר עטרות ראשון לכהונה שעד שמיני למלואים היתה העבודה בבכורות ואם כן פעם הוא סובר כרבי ופעם הוא סובר כרבי יהושע בן קרחא אבל אין זה כל כך קשה שמנהגו של רש"י ז"ל בפ"י החומש הוא לפרש פעם כמ"ד ופעם כמ"ד כפי המקומו' וכבר פירשתי זה בפרשת בראשית עיין שם אבל הראיה שהביא מההיא דבתרא מג"ש דומעלה ומעלה דמדבר מערכין לענין גזרת אנשי המדבר דמה ערכין יתר מכן ששים כפרות מכן עשרים אף מדבר יתר מכן ששים כפחות מכן עשרים. וחשב דהה"נ מצי"ן למילף מג"ש דומעלה ומעלה אף לעניין שנותיהן מה ערכין מעת לעת אף מדבר מעת לעת אין הדבר כן שהרי משנות נח נראה בהדיא ששנותיו מתחילין מתשרי ולא יתכן שיהיו שנות אנשי מדבר מעת לעת ושנות נח משנות עולם הלכך עכ"ל שהגזרה שוה דומעלה ומעלה אינה אלא לעניין הגזרה בלבד שהזכרה שם שיהיה היתר מכן ששים כפחות מכן עשרים אבל לעניין שנות האנשים שלא הוזכר שם כלל ומצאנו חלופו בשנות נח אין לנו לדרוש הגזרה שוה אף לענין התחלת השנים ותהי' התחלת שנות נח מראש שנות העולם והתחלת שנות שאר האנשים מעת הולדם אלא שכל שנות האנשים יהיו למניין שנות העולם כמו שפירש רש"י ז"ל בפ"ק דראש השנה. וכן מה שטען עוד על מה שאמר הרב לפי שרמז להם כאן תרומת יי' שלשה פעמים אחת תרומת אדנים שמנאם כשהתחילו בנדבת המשכן שנתנו כל אחד ואחד מחצית השקל ועלה למאת ככר שנאמר וכסף פקודי העדה מאת ככר כו' והשנית אף היא על ידי העניין שמנאם משהוקם המשכן הוא המניין האמור בתחלת חומש הפקודים ונתנו כל אחד ואחד מחצית השקל והן לקנות מהן קרבנות צבור של כל שנה ושנה והשוו בה עניים ועשירים ועל אותה תרומה נאמר לכפר על נפשיתכם שהקרבנות לכפרה הם באים ואמר ונראה לי כי השלשה תרומות שרמז כאן האחת שהוא לקרבנות צבור איננה על ידי המניין האמור בחומש הפקודים כדברי הרב כי שם נאמר אך את מטה לוי לא תפקוד והשקלים של קרבנות צבור הלויים חייבין בהם לדברי הכל ובדברי רז"ל אף הכהנים וכן הלכה כמו שמפורש במסכת שקלים ועוד כי השקלים לקרבנות אינם מכן כ' שנה ומעלה אלא משהביא שתי שערות חייב לשקול וכן מפורש שם אבל צוה הכתוב שיביאו למלאכת המשכן תרומה חצי השקל לכל העובר על הפקודים מכן עשרים שנה ומעלה ורמז העשיר לא

ירבה והדל לא ימעט ממחצית השקל לכפר על נפשותיכם שכל שצריך כפרה שהגיע לכלל חיוב המצות יביא מחצית השקל אח' לקרבנות עכ"ד. ודבריו אלה תמוהים מאד מפני שמדבריו נראה שהיו ישראל מביאין במדבר קרבנות צבור בכל יום ולכן צוה שיתנו כל הצריך כפרה שהגיע לכלל חיוב המצות מחצית השקל לקרבנות ואין הדבר כן שהרי בסיפרי שנו חכמינו בהדיא ויעשו אח הפסח בראשון בארבעה עשר יום לחדש בין הערבים במדבר סיני בגנות ישראל הכתוב מדבר שלא עשו במדבר אלא פסח אחד בלבד וכה"א הזבחים ומנחה הגשתם לי במדבר ועוד אמרו עולת תמיד העשויה בהר סיני רבי אליעזר אומר מעשה עולה נאמרו בסיני והיא עצמה לא קרבה דכתיב הזבחים ומנחה הגשתם לי במדבר ארבעים שנה ואף לדברי ר' עקיבא ור' שמעון ב"י שאמרו שכל ארבעים שנה שהיו ישראל במדבר היו מקריבין כבשים שנים ליום עולה תמיד ושאר כל הקרבנות ואמרו אם כן במה אנן מקיימין קרא דהזבחים ומנחה הגשתם לי במדבר שבטו של לוי שלא עבד עבודה זרה הם הקריבו שנאמר ישימו קטורה באפך ישראל שעבדו עבודה זרה לא הקריבו צריך לומר שאותן חצאי שקלים שגבו במניין חומש הפקודים לא היו בעבור קרבנות מאחר שבני לוי בלבד היו המקריבים ולא ישראל ולכן ע"כ לומר שאותן חצאי שקלים שגבו במניין חומש הפקודים לא גבו אותן בעד חובת חצאי השקלים שבכל שנה ושנה אלא מפני שהיו צריכין למנותן ואי אפשר אלא על ידי חצאי השקלים וכיון שגבו אותן ולא היו צריכין להם לצורך המשכן שכבר הוקם היו שומרין אותן בעד קרבנות אם יצטרכו להם ומפני שהיו שומרין אותן בעד קרבנות ודומין בזה לתרומת חצאי השקלים הנגבין בכל שנה ושנה בעד הקרבנות קראוה רז"ל בשם תרומת חצאי השקלים של חובה וכתיב עליה לכפר על נפשותיכם הרומזת על הקרבנות הנגבין מחצאי השקלים של חובה אע"פ שאלה לא נגבו אלא בעד המניין ולא בעד החובה וזהו שכיון רש"י באמרו והשנית אף היא על ידי מניין שמנאן משהוקם המשכן הוא המניין האמור בחצלת חומש הפקודים כו' ונתנו כל אחד מחצית השקל והם לקנות מהן קרבנות צבור כו' כי המצוה הזאת של מחצית השקל בכל שנה לא נהגו בה ישראל רק אחר שבאו לארץ אבל במדבר שלא היו ישראל מקריבין עולות וזבחים לא ולפיכך לא גבו אותם מבני שלש עשרה שנה ומעלה ולא משבע לוי כלל:

לבוש האורה. רש"י ונתת אתו על עבודת אוהל מועד וגו' למדת שנצטווה למנותם בתחלת נדבת המשכן כו'

בפ' ענין המנין הזה נבוכו בו המפרשים והם רש"י והרמב"ן ז"ל ויצאו במחנותם במערכה מול מערכה ולא עלתה להם ארוכה למצא בפ' מניין הזה ברכה גם המבארים דבריהם והם הרא"ם והרג"א האריכו למעניתם על דבריהם זה יאמר בכה וזה יאמר בכה ובאמת לכולם יש ספקות וגמגומים הרבה מאד ולא יצאו מידי מבוכה על כן אמרתי אולי אוכל למצא פשר דברים ביניהם בישוב כל הפסוקים והמדרשים על פי אופניהם על פי משמעו' פשוטם במיעוט הספיקות וגם כולם ולא אביא נוסח כל דבריהם כי יאריכו מאד ואין בהם צורך אך תוכן ענייניהם אציע לפניך רש"י כתב ואם תאמר וכי אפשר שבשניהם היו ישראל שוים תר"ג אלפים ותק"ן כו' תשובה לדבר אצל שנות האנשים בשנה אחת נמנו כו' עכ"ל והרמב"ן ז"ל טען ואמר ואני תמיה איך יתכן שיהיה הקהל הגדול כמוהו ולא ימותו בחצי שנה למאות ולאלפים כו' והקשה עוד ואמר כי מנין שנות האנשים אינם למנין שנות העולם מתשרי אבל הם מעת לעת מיום הולדו והביא קצת ראייה מן הגמרא יעיון שם ומסיק ואומר וז"ל אבל יותר נכון שנאמר שכן אירע מעשה שהיו ישראל במניין הראשון תר"ג אלף ותק"ן ומתו מהם הרבה בשבעה חדשים בנוהג שבעולם ובני עשרים משלימים שנתם מתשרי ועד אייר ואירע הדבר שהיו המשלימים כמניין המתים כו' עכ"ל ועתה ראה התימה הגדול על שני הפירושים של גאוני עולם אילו רש"י והרמב"ן ז"ל ששניהם נכנסו לדוחקים גדולים רש"י ז"ל במ"ש שמניין שנות האנשים מנויין למנין שנות העולם המתחילים מתשרי כו' וזה דבר תמוה מאד שאע"פ שיש לנו לדחות דברי הרמב"ן ז"ל בראיות שהביא מן הגמרא שנמנים מעת לעת מיום הולדם כמו שדחה אותם הרא"ם ז"ל אבל האמת יעשה דרכו שהרי לכאורה נראה פשוט בפ' כל בכל מקום שכן הוא האמת ששנות הבריות נמנין מעת לעת מיום הולדו וכמו שאמרו ז"ל בצדיקים מספר ימיך אמלא מיום ליום אמרו ז"ל במשה רבינו עליו השלמים בשבעה באדר נולד ובשבעה באדר מת ואף על פי שיש לדחות אדרבה שזהו ברכתו של צדיק שלפירש רש"י נשלמו שנותיו ק"ך שנה בר"ה שקודם לכן דהיינו שנחשב לו מיום לידתו בשבעה אדר עד ראש השנה הראשון שנה שלימה ונשלמה לו הק"ך שנים בראש השנה שקודם אותו שבעה אדר שמת בו ואם כן הוסיפו לו מראש השנה האחרון עד שבעה באדר אבל אין זה משמעות לשון דמספר ימיך אמלא דמשמע שיהיו מלאים במספרם ושם היה מת שעה אחת מקודם לכן היו ימיו חסרים ולא מלאים לא שהיו לו תוספו' והכי הוא מרגלא

בפומייהו דאינשי והוא מן המפורסמות שכל העולם מסכימים עליו והורגלו על זה זה הוא התימא הגדול על רש"י ז"ל גם על מה שכתב הרמב"ן ז"ל שכך אירע מעשה שהיו הפחות מבני עשרי' בעת המנין הראשון ונעשו בני עשרים במנין השני משלימין מנין המתים כו' זה הוא גם כן דבר תימה וחלוש מאד ואין הדעת סובלתו ואני תמה מאד מאיש נבון וחכם גדול כמוהו איך ידבר כדברי' האלה דברים שבמקרה ימלאו סך כזה שוה בשוה באמת בעיני הוא אחת מן הנמנעים אם לא על ידי הנס והנה הרא"ם ז"ל והרב ג"א שהאריכו למעניתם מאד יעויין בדבריהם ואני אומר הדבר המחזור בעיני בעניין זה לבירור הדברים ואמיתתן הוא זה ראשונה נאמר דודאי בראשונה בשעת נדבת המשכן למחרת יום הכיפורים ברדת משה מן ההר שצוה להביא נדבתם למלאכת המשכן צוה להביא נדבותיהם כמו שהוא כתוב בפרשת ויקהל ובו ביום יצא הכרוז גם להביא חצי השקלים לגלגלותם לעשות מהם האדנים כמו שפירש רש"י בתחלת פרשת תרומה שפי' שם שלש תרומות נאמרו כאן ואחת מהן היא בקע לגלגולת כו' ונעשו מהן האדנים כו' אבל אותו הכרוז לא יצא שכל מי שהוא בן עשרי' שלמים בו ביום שיביא חצי שקל רק כל מי שידע בעצמו שיהיה בן עשרים מלאים בגמר המלאכה והקמתו שיהיה בניסן הסמוך שאחריו אף על פי שעכשיו לא הגיע לבן עשרים יביא חצי שקל למלאכת המשכן יתר על נדבתו לעשות מהם אדנים והם לרוב חשקם לבניין המשכן ולשרות השכינה בתוכם כל מי שידע בעצמו שיהיה בן עשרים אחר הקמת המשכן בניסן בא לשם והביא עמו חצי השקל כמו שהיה הכרוז אבל לא קבלו מהם אותן החצאי שקלים על ידי מניין שיהיה עוברים על הפקודים בפני המונים אותם בשמותם כדרך העם הנמנה בפני מונים שעוברים בפניו כרועה המעבי' צאנו תחת שבטו א' א' רק הועמד שם כלי גדול שיטילו שם החצי שקלים בפני עצמן ולא לערב אותן עם שאר דברים המובאים בנדבה ובאו כולם בערבוביא והטילום שם בלא מניין גלגלותם והם בנאמנותם הביאו כולם על פי הכרוז ולא נעדר אחד מהם ואחר כך נטלו הגבאים אותו הכסף ומנו אותו ומצאו שהיה שם תר"ג אלף ותק"ן חצי שקלים כמו שכתב בפ' בפרשת פקודי וכסף פקודי העדה מאת ככר וגו' לשש מאות אלף וגו' משמע בפ' שמצאו הכסף כן במספר הזה לא שמנו אותם לגלגלותם מבן עשרים שנה ומעלה באותו פעם וכן משמע לשון הכתוב שמתחיל ואומר וכסף פקודי העדה סתם ולא אמר וכסף העדה העוברים על הפקודים מאת ככר וגו' ש"מ

רש"י ד"ה בחודש השני. רבי אליעזר אומר זה מרְחֶשֶׁן; רבי יהושע אומר זה אֵר (ר"ה י"א):

25) וילך לא, ב. ראה הערה 15.

28) שמות רבה פרק ל, יב. דָּבָר אַחַר, וְאַלְהֵי הַמִּשְׁפָּטִים, הֵדָא הוּא דְקַתְיֵב (תהלים קמז, יט): מַגִּיד דְבָרָיו לְיַעֲקֹב, פֶּעַם אַחַת אָמַר לוֹ עֲקִילָס לְאַדְרִיָּנוֹס הַמְּלָךְ, רוּצָה אֲנִי לְהַתְגַּיֵר וּלְהַעֲשׂוֹת יִשְׂרָאֵל, אָמַר לוֹ לְאַמָּה זוֹ אַתָּה מְבַקֵּשׁ, כְּמָה בְּזִיתִי אוֹתָהּ, כְּמָה הִרְגַּתִּי אוֹתָהּ, לְרוּחָה שְׂבָאֲמוֹת אַתָּה מְבַקֵּשׁ לְהַתְעַרֵּב, מָה רְאִיתָ בָּהֶם שְׂבָאֲמוֹת אַתָּה אָמַר לוֹ, הִקְטַן שְׂבָבָהּ יוֹדֵעַ הַיָּאֵר בְּרָא הַקְדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא אֶת הָעוֹלָם, מָה נִבְרָא בְיוֹם רִאשׁוֹן וּמָה נִבְרָא בְיוֹם שְׁנִי, כְּמָה יֵשׁ מִשְׁנִבְרָא הָעוֹלָם, וְעַל מָה הָעוֹלָם עוֹמֵד, וְתוֹרְתָן אָמַת. אָמַר לוֹ, לָךְ וּלְמַד תוֹרְתָן וְאֵל תַּמּוּל. אָמַר לוֹ עֲקִילָס, אֲפִלוּ חָכָם שְׂבָמְלִכּוּתָהּ וְנִזְקָן בֶּן מֵאָה שָׁנָה אֵינוֹ יְכוּל לְלַמֵּד תוֹרְתָן אִם אֵינוֹ מֵל, שְׁפָן כְּתוּב: מַגִּיד דְבָרָיו לְיַעֲקֹב חֲקִיו וּמִשְׁפָּטָיו לְיִשְׂרָאֵל לֹא עָשָׂה כֵּן לְכָל גּוֹי, וְלָמִי, לְבָנֵי יִשְׂרָאֵל.

29) רמב"ן ר"פ בראשית. בראשית ברא אלהים אומר רבי יצחק: לא הִיָּה צָרִיךְ לְהַתְחִיל הַתּוֹרָה אֶלָּא מִ"הַחֲדָשׁ הַזֶּה לְכֶם" (שמות יב ב), שֶׁהִיא מִצְוָה רִאשׁוֹנָה שְׂנֻצָּטוּוּ בָּהּ יִשְׂרָאֵל. וּמָה טַעַם פִּתַּח בְּבְרָאשִׁית? שְׂאֵם יֹאמְרוּ אֲמוֹת הָעוֹלָם: "לְקִטְסִים אַתֶּם, שְׂפָבִשְׁתֶּם לְכֶם אֲרֻצוֹת שְׂבָעָה גוֹיִם", הֵם אוֹמְרִים לָהֶם: "כָּל הָאָרֶץ שֵׁל הַקִּבְ"ה הִיא, וְנִתְּנָה לְאַשֶׁר יֵשֶׁר בְּעֵינָיו; וּבְרֻצוֹנוֹ נִתְּנָה לָהֶם, וּבְרֻצוֹנוֹ נִטְלָה מֵהֶם וְנִתְּנָה לָנוּ". וְזוֹ אֲנִידָה בְּלִשׁוֹן שְׂפָתְכָה רַבִּינוּ שְׁלֵמָה בְּפִרוּשָׁיו. וְיֵשׁ לְשֵׁאל בָּהּ, פִּי צָרָךְ גְּדוֹל הוּא לְהַתְחִיל הַתּוֹרָה בְּ"בְרָאשִׁית בְּרָא אֱלֹהִים", כִּי הוּא שְׂרָשׁ הָאֲמוּנָה; וְשֶׁאֵינוֹ מֵאֲמִין בְּזֶה וְחֹשֵׁב שֶׁהָעוֹלָם קִדְמוֹן, הוּא כּוֹפֵר בְּעֵקֶר וְאֵין לוֹ תוֹרָה כְּלָל. וְהַתְּשׁוּבָה, מִפְּנֵי שְׂמֵעָשָׂה בְּרָאשִׁית – סוֹד עֲמָק, אֵינוֹ מוּבָן מִן הַמִּקְרָאוֹת, וְלֹא יִנְדַע עַל בְּרִיו אֶלָּא מִפִּי הַקְּבֵלָה עַד מִשָּׁה רַבְּנוּ מִפִּי הַגְּבוּרָה, וְיוֹדְעֵיו טִיבִין לְהַסְתִּיר אוֹתוֹ. לְכָךְ אָמַר רַבִּי יִצְחָק שְׂאִין לְהַתְחִיל הַתּוֹרָה צָרָךְ בְּ"בְרָאשִׁית בְּרָא", וְהַסְפּוֹר בְּמָה שְׂנִבְרָא בְיוֹם רִאשׁוֹן וּמָה נַעֲשָׂה בְיוֹם שְׁנִי וּשְׂאֵר הַיָּמִים, וְהָאֲרִיכוֹת בִּיצִירַת אָדָם וְחַוָּה, וְחֶטְאָם וְעִנְשָׁם, וְסִפּוֹר גֵּן עֵדֶן וְגִירוֹשׁ אָדָם מִמֶּנּוּ, פִּי כָּל זֶה לֹא יוּבָן בִּינָה שְׁלֵמָה מִן הַכְּתוּבִים. וְכָל שְׂכָן סִפּוֹר דּוֹר הַמִּבּוּל וְהַפְּלָגָה, שְׂאִין הַצָּרָךְ בָּהֶם גְּדוֹל. וְנִסְפִיק לְאֲנָשֵׁי הַתּוֹרָה בְּלַעֲדֵי הַכְּתוּבִים הָאֵלֶּה, וְנִאֲמִינוּ בְּכָלל בְּנִזְכָּר לָהֶם בְּעֵשְׂרַת הַדְּבָרוֹת (שמות כ י): "כִּי שִׁשֶּׁת יָמִים עָשָׂה ה' אֶת הַשָּׁמַיִם וְאֶת הָאָרֶץ אֶת הַיָּם וְאֶת כָּל אֲשֶׁר בָּם וַיִּנַּח בְּיוֹם הַשְּׁבִיעִי",

שלא נעשה הסך הזה ע"י העברת הפקודי' כצאן העובר לפני הרועה ומה שכתב בפסוק שאחריו מיד בקע לגלגולת וגו' לכל העובר על הפקודים וגומר יראה שיאמר הכתוב הסך הזה שאמרנו מאת ככר וגו' יגיע בקע לגלגלו' וגו' לכשיגיע הזמן שיעבורו על הפקודים מבן עשרים וגו' דהיינו אחר הקמת המשכן אע"ג שעכשיו לא עברו על הפקודים כצאן לפני מונה וגם לא הגיעו לבן עשרים ויראה לי שזה ג"כ מרומז בפרשה זו שהיא מצוה כללית לכל המניינים שבתחלה אמר סתם ונתנו איש כופר נפשו לה' בפקוד אותם וגומר ולא אמר בעוברם על הפקודים אלא יראה שרומז למנין הזה שלא היה ע"י העברת הפקודים רק ע"י השקלים כמו שאמרנו ואח"כ מתחיל ואומר זה יתנו כל העובר על הפקודים ממש וגו' ורומז למנין שיהיה אחר הקמת המשכן כמו שאבאר בע"ה ויראה שזהו ג"כ כוונת מדרש התנחומא שמביא הרג"א דלא חשיב מנין הזה בתוך היו"ד פעמים שנמנו ישראל מפני שמנין הזה לא היה על ידי העברה על הפקודים כצאן העובר לפני הרועה תחת שבטו כשאר המניינים ולפי שעכשיו עמדו בנאמנותן והביא כל אחד בעצמו על פי ציווי משה ולא נעדר מהם איש הועיל להם זכותם זה שלא מת אחד מהם מעכשיו וזכו כולם לראות גמר בנינו והקמתו בניסן דהואיל שלא היה כאן מקום לעין הרע לשלוט עליהם כלל כיון שלא נמנו בשמותם היתה נתינת זו להם לזכות גדול שזכו להיות יותר ממה שנגזר עליהם לפי דרך הטבע ואחר כך באחד באייר שנתמלא לכל אחד עשרים שנותיו מעת לעת חזר וצוה לחזור ולמנותן ולהעביר אותן על הפקודים כצאן לפני רועה במספר שמותם לגלגלותם כדי לסדר אותם איש בשמו על דגל שבטו לבית אבותיו והיה כאן מקום לעין הרע לשלוט בהם על ידי המנין לגלגלותם בשמותם צוה למנות אותם ע"י החצאי שקלים לכפר על נפשותם שלא ישלוט בהם עין הרע מחמ' המנין בשמותם ועלה המנין מכיון כמו שהביאו כבר בלא מנין זה נ"ל פירש מחזור בעניין הזה:

שפתי חכמים. אבל שנות האנשים מנויין כו'. ואין יכול לבא לכלל שנה אלא עד ראש השנה וגם אותן שנולדו קודם ראש השנה כשבא ראש השנה באין לכלל שנה:

23) נח ז, יא. בְּשָׁנָת שִׁשְׁמָאוֹת שָׁנָה לְחַיֵּי-נֹחַ בַּחֲדָשׁ הַשְּׁנִי בְּשִׁבְעָה-עָשָׂר יוֹם לַחֲדָשׁ בְּיוֹם הַזֶּה נִבְקַעַו כָּל-מַעֲיַנַת תְּהוֹם רַבָּה וְאַרְבַּת הַשָּׁמַיִם נִפְתְּחוּ:

שומע לרואה! אמר לו המקום: מן להם מה שבקשו!
(שמות יט,יא) "כי ביום השלישי, ירד יי לעיני כל העם
על הר סיני."

לקוטי שיחות חלק י עמוד 185. מה שיש לומר
בפשטות לתרץ מאמר עקילס לאדריינוס (שמ"ר ל, יב)
במעלת ישראל, שהקטן שבהם יודע כמה יש משנברא
העולם, אף שישנם חילוקי דעות במנין השנים מברה"ע,
וכמו שהקשה בספרו, הוא, כי אצל אוה"ע אינם יודעים
כלל בזה או שיש בידם רק השערות, וגם בהשערותיהם
מחולקים הם מן הקצה עד הקצה (וכן הוא עד היום הזה),
משא"כ בבנ"י שגם הקטן יש לו ידיעה - ולא השערה
בעלמא - בזה, והספק בשתיים-שלש שנה במה נחשב
הוא נגד אי הידיעה של אוה"ע.

ותשאר הידיעה ליחידים שבקהם הלכה למשה מסיני, עם
התורה שבעל פה. ונתן רבי יצחק טעם לזה, כי התחילה
התורה ב"בראשית ברא אלהים" וספור כל ענין היצירה
עד בריאת אדם, ושהמשילו במעשה ידיו וכל שפת תחת
רגליו, וגו' עדן - שהיא מבחר המקומות הנבחרים בעולם
הזה - נעשה מכוון לשבתו, עד שגרש אותו חטאו משם.
ואנשי דור המבול, בחטאם גרשו מן העולם כלו, והצדיק
בהם לבדו נמלט, הוא ויבניו. ונרעם, חטאם גרם להם
להפיץ במקומות ולתורתם בארצות, ותפשו להם
המקומות למשפחותם בגוייהם כפי שנתדמן להם. אם פן
ראוי הוא, פאשר יוסיף הגוי לחטוא, שיאבד ממקומו
ויבוא גוי אחר לרשת את ארצו, כי כן הוא משפט
האלהים בארץ מעולם. וכל שכן עם המספר בכתוב כי
כנען מקלל ונמכר לעבד עולם, ואינו ראוי שיירש מבחר
מקומות הישוב, אבל יירשנה עבדי ה' זרע אהבו, כענין
שכתוב (תהלים קה מד): "וימתן להם ארצות גוים ועמל
לאמים יירשו בעבור ישמרו חקיו ותורתיו ינצרו".
כלומר, שגרש משם מורדיו, והשפין בו עובדיו, שידעו
כי בעבודתו ינתלה, ואם יחטאו לו - תקיא אותם הארץ
כאשר קאה את הגוי אשר לפניהם. ואשר יבאר הפרוש
שכתבתי, לשונם בבראשית רבה (פרשה א) שאמרה
שם בלשון הזה: רבי יהושע דסקנין בשם רבי לוי פתח,
"כח מעשיו הגיד לעמו" (תהלים קיא ו). מה טעם גלה
להם הקב"ה לישראל מה שנברא ביום ראשון ומה
שנברא ביום שני? מפני ז' אמות, שלא יהיו מונין את
ישראל ואומרים להם: הלא אמה של ביזות אתם.
וישראל משיבין להם: ואתם הלא בזוזה היא בידיכם, הלא
"כפתרים היצאים מכפתור השמידם וישבו מתחתם"
(דברים ב כג). העולם ומלואו של הקב"ה הוא, כשרצה
נתנו לכם; כשרצה - נטלו מכם ונתנו לנו. הדין הוא
דכתיב (תהלים קיא ו), "לתת להם נתלת גוים" - "כח
מעשיו הגיד לעמו": בשביל לתת להם נתלת גוים, הגיד
להם את בראשית. וכבר בא להם ממקום אחר עוד הענין
שהנפתתי. בתעלומות מעשה בראשית, אמרו רבותינו
ז"ל: "כח מעשיו הגיד לעמו", להגיד כח מעשה בראשית
לבשר ודם אי אפשר; לפיכך סתם לה כתוב בראשית
ברא אלהים. אם פן נתבאר מה שאמרנו בזה.

מכילתא יתרו יט, ט. דבר אחר: וכי מה אמר המקום
למשה לאמר לישראל, או מה אמרו ישראל למשה לאמר
למקום? אלא אמרו: רצוננו לשמע מפי מלכנו! לא דומה
שומע מפי פרגוד לשומע מפי המלך! אמר המקום: מן
להם מה שבקשו! "בעבור ישמע העם בדברי עמך".
דבר אחר: אמרו: רצוננו לראות את מלכנו! לא דומה

בראשית

אבער אויך „ענינים מופלאים“* פון די אַנדערע חלקי התורה, אפילו: אויך „רזין דאורייתא“, וכידוע: דער וואָרט פון אַלטן רבין, אַז „פירש״י אויף חומש איז יינה של תורה“.

נאָר בכדי צו קענען דערגרונטעווען זיך צו די „ענינים מופלאים“ און „יינה של תורה“ וואָס אין פירש״י, מוז מען פריער דורכלערנען און פאַרשטיין דעם פירוש הפשוט. ווייל אויך זיי, די ענינים מופלאים און יינה של תורה, האָט רש״י אַריינגעשטעלט אין דעם פירוש לויט „פשוטו של מקרא“⁵.

אר ענין מסויים בגמרא — ומ״מ בפירושו עה״ת אומר „ואיני יודע“ (לדוגמא: שמות כב, כת. וראה פירושו בתמורה ד, א ד״ה זו תרומה), ומובן ג״כ ע״פ הנ״ל.

2* של״ה במס׳ שבועות שלו (קפא, א).
3 הלשון „אפילו“ הוא, לפי שחלק הסוד בתורה הוא חלק הכי (רחוק ו) געלה מדרך הפשט (ראה לקמן סי״ג), אבל לאיך גיסא, ממאמר אדה״ז ש״פירש״י אויף חומש איז יינה של תורה — אף שאני לא באתי אלא לפשוטו — מוכח שישנה שייכות מיוחדת ביניהם.

כי כמו שבועולמות, עולם האצילות הגרמו בתיבת „אף“ נסמך ל„עשיתיו“ דוקא (ראה לקו״ת בלק סט, סע״ג), כן גם בדי חלקי התורה פרד״ס שהם כנגד די העולמות, חלק הסוד שבתורה — אצילות — שייך לחלק הפשט — עשי (ראה לקו״ת ויקרא ה, ד) שמביא שם הענין ד„אף עשיתיו“ לענין השייכות דפנימיות התורה למקרא). ולהעיר מסדר הבנים בהגש״פ — שג״ז כנגד אבי״ע: חכם רשע כו׳ (משיחת ש״פ גח תשכ״ה — נדפס לקמן ע׳ 279).

4 היום יום ע׳ כד. וראה בארוכה אמ״ב שער הק״ש ספני״ג ואילך, ש״יינה של תורה“ הוא רזין דאורייתא. עיי״ש.

5 וגם זה נרמז בהלשון „יינה של תורה“. כי כמו שהיין כמוס תחלה בענביו, וכל מה שמתעב יותר בענביו הוא הולך

א. שוין גערעדט פיל מאַל, אַז דער פירוש פון רש״י על התורה, הגם אַז ער קומט צו מפרש זיין פשוטו של מקרא — ווי רש״י אַליין איז מדגיש כמה וכמה פעמים און גלייך אין די ערשטע סדרה¹: „ואני לא באתי אלא לפשוטו“² — אַנטהאַלט ער

1 ג, ת. שם, כד (וראה שם, כב, ד, ח. ו, ג). ויתירה מזו: גם כש„אין המקרא אומר אלא דרשוני“ (כי הפשט אינו מיושב בהמקרא), משתדל רש״י לפרשו גם כפשוטו (רש״י ריש פרשתנו (וראה משכיל לדוד שם). לקמן א, ד. ועוד).

2 ומה שמסיים שם (ג, ח) „ולאגדה כו״ (וכן מה שמביא כו״כ פעמים בפירוש „מדרשו“ וכיו״ב) — בהכרח לומר (ע״פ הודעת רש״י עצמו כמצויין בהערה הקודמת) שכל המובא בפירושו עה״ת צ״ל ע״ד פשוטו של מקרא (אלא שבפשט גופא ישנם חילוקי דרגות).

ועפ״ז מובנת התמי גדולה, שבכ״מ אומר רש״י „לא ידעתי“ וכיו״ב*, אף שישנם שם מדרשי רז״ל**, וא״כ הול״ל: ומדרשו, ורז״ל אמרו, בזה אנו צריכים לדברי אגדה (כבפרשתנו א, ד) — אלא שבמקומות אלה דרז״ל אינם ע״ד הפשט כלל וכלל — ולכן אין רש״י מביאם.

יתירה מזו: גם כאשר רש״י עצמו מב״

* רושמי רשימות מציינים לפרש״י (עה״ת): בראשית לה, יג. שמות כה, כט. כו, כד. כז, י. ויקרא ח, יא. י, טו. יג, ד. במדבר כא, יא. כו, יג. כו, טז. דברים לג, כד. ועוד סוג מיוחד שרש״י כותב „לא ידעתי כו׳ ד״א כו״ ומפרש — או כיו״ב. והם: בראשית ל, יא. לב, טו. מג, יא. שמות כד, יג. כה, כא. כז, יט. כח, ד. ויקרא יד, יד. דברים יח, ב.

** לדוגמא ויקרא כז, ג. וראה תו״כ שם וערכין ד, ב. וע״פ הנ״ל סרה קושיית המפרשים שם. וראה ג״כ פרש״י תולדות כה, ה. ורמב״ן שם. ועוד.